

ВІДОБРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ ІСІКАВА ТАКУБОКУ У “ЩОДЕННИКУ, НАПИСАНОМУ ЛАТИНИЦЕЮ”

Гринь Т. А.

У літературознавчих колах Японії ім'я Ісікава Такубоку є досить відомим, що підтверджується значною кількістю досліджень і статей, присвячених його творчості та літературно-критичній діяльності. Незважаючи на великий інтерес до творчості Ісікава Такубоку, поза межами Японії його літературна спадщина, крім віршів, майже зовсім невідома. Однак, вірші неможливо зрозуміти до кінця, не дослідивши всебічно духовне життя автора, його біографію та ставлення до навколишньої дійсності. У Радянському Союзі майже не було спеціальних досліджень з творчої спадщини Ісікава Такубоку. Є лише поодинокі коментарі та передмови до поетичних збірок, написані Вірою Миколаївною Марковою, стаття Володимира Єрьоміна “Ісікава Такубоку – поет японського народу”, а також монографія Валентини Андріївни Гришиної “Ісікава Такубоку – критик і публіцист”, видана 1981 року в Москві. Проте, шлях шукань, поневірянь, спроб та помилок, детально і недвозначно відображений на сторінках його щоденників, а тому вони також мають стати ключем до кращого розуміння Такубоку як особистості.

Ісікава Такубоку вів щоденники протягом усієї зрілої пори свого життя – з 17 до 27 років. Пізніше усі щоденникові записи увійшли в його повне зібрання творів, що не раз перевидавалося. Особливо високо цінується в Японії “Щоденник, написаний латиницею” (“Romaji nikki”). Непризначений для широкого загалу, цей щоденник був зашифрований поетом за допомогою латинського алфавіту та прочитаний через багато років після його смерті. “Щоденник, написаний латиницею” Ісікава Такубоку вважається одним з улюблених творів японців. Критики назвали цей твір вершиною довгого шляху жанру японської щоденникової літератури.

Ісікава Такубоку вів “Щоденник, написаний латиницею” в квітні, травні та перших числах червня 1909 року, – рівно за три роки до своєї смерті (він помер від сухот 13 квітня 1912 року у віці 27 років). У щоденнику відбилися пошуки автором себе, болісне

прагнення знайти душевну рівновагу. У тексті відчуваються смуток та почуття безвихідності ситуації. Самотність, матеріальна скрута, хвороба, що починалася, сум за рідними та неможливість воз'єднатися з ними, надзвичайна загостреність усіх відчуттів та нервова напруженість – така основна ідея (лейтмотив) токійського життя Ісікава Такубоку.

Оригінал “Щоденника, написаного латиницею” – це 13 тонких учнівських зошитів. Протягом багатьох років вони зберігалися в архіві Ісікава у бібліотеці міста Хакодате, що на Хокайдо. “Щоденник, написаний латиницею” був надрукований лише в 1948 році.

Народився Ісікава Такубоку¹ (Ісікава – прізвище, Такубоку – псевдонім поета) 20 лютого 1886 року в селі Тамаяма префектури Івате, що на північному сході острова Хонсю. Батько поета, Ісікава Іттей, був священником, настоятелем буддійського храму у селі Сібутамі. Одразу слід зазначити, що релігійні настрої Такубоку не були пов'язані з певною релігійною доктриною чи церквою. Хоча він і виріс у сім'ї настоятеля буддійського храму, але не був віруючим буддистом.

Такубоку ще в школі серйозно цікавився літературою, писав класичні японські вірші (*танка*) та “вірші нової форми” (*сінтайсі*). У сімнадцятирічному віці хлопець покинув гімназію: він хотів стати літератором, а першим успіхом на шляху до мети була поява його вірша у журналі “Ранкова зірка”, започаткованому у 1900 році (Йосано Теккан, організував “Товариство нової поезії” у 1899 році). У 1901 році Такубоку поїхав до Токіо, де познайомився з Йосано Текканом і Акіко і став членом “Товариства нової поезії” (“Shinshisyū”), тим самим діставши можливість регулярно друкувати свої вірші у “Ранковій зірці”. У цей період Такубоку серйозно займався самоосвітою, багато писав, здебільшого *сінтайсі*, а в грудні 1903 року на сторінках “Ранкової зірки” з'явилися п'ять його “довгих віршів” (*нагаута*). Ця добірка уперше була підписана псевдонімом Такубоку².

1904 рік став роком стрімкого злету популярності Такубоку. Його поезії друкувалися майже в кожному номері “Ранкової зірки” і в інших виданнях. Ім'я Такубоку стало відомим у широких літературних колах. В 1905 році в столиці вийшла друком збірка “Жадання”, написана в стилі *сінтайсі*. Щоправда, в історії японської поезії ця перша збірка Ісікава Такубоку не залишила

помітного сліду. Написані під сильним впливом романтичної школи, – хоч і дуже майстерно як для початківця, – його вірші не вирізнялися оригінальністю ані мови, переобтяжені архаїзмами і поетичними “принадами”, ані тематики, де переважали мотиви світової скорботи і самотності, відірвані від життя прагнення ще юного автора.

Вірші Ісікави Такубоку вражають напруженістю емоцій і скупими, ретельно відібраними подробицями, якими майстер малює ліричний образ. Один із найвідоміших віршів – “На піщаному білому березі” зі збірки “Жменя піску” (1910 рік). У п’яти рядках передана печаль, нескінченна самотність, безбрежність океану і безкінечна невідомість майбутнього:

*У Східному морі,
на острівці,
на прибережнім білім піску
я, не втираючи сліз,
бавлюся з крабелям³.*

(переклад Генадія Туркова [5])

Поезія повинна бути високою, як небо, і земною, як хліб насущний. Одну зі своїх статей Ісікава Такубоку назвав “Вірші, які можна їсти” (1908 рік). Не дивлячись на печаль, поет любить життя, завжди повертається до життя, хоча йому відпущено було так мало. У “Щоденнику, записаному латиницею” (1909 рік) та в інших записах Такубоку детально описує побутовий тягар і муки незадоволеного честолюбства, осмислюючи причини соціальної нерівності.

Перше десятиріччя ХХ сторіччя, в рамки якого укладається творчість Такубоку, було часом зародження, розквіту і занепаду *натуралізму*. Захоплення романтичною поезією не завадило Ісікава Такубоку також радо привітати появу цієї нової літературно-мистецької течії. Багато літературно-критичних статей Такубоку присвячені проблемам натуралізму, в руслі якого творило більшість літераторів того часу. У статті “Гілка на столі”, опублікованій у лютому 1908, він писав: “Натуралізм народився, щоб змінити літературу, величезною вадою якої є виключна увага тільки до формальної майстерності”.

Думки про натуралізм викладені також у “Щоденнику, написаному латиницею”. Так, 10 квітня знаходимо наступний запис: “Часи змінилися! Не можна заперечувати, що натуралізм був тією

філософією, до якої ми прагнули усім серцем. Проте поволі ми стали помічати в ньому певні логічні суперечності. І якщо ми продовжимо рухатися вперед, не подолавши ці суперечності, та проголошуючи пусті теорії, то не помітимо, як натуралізм вже зник... Принаймні, я не можу більше залишатися байдужим. Відношення письменника до людства не може бути байдужим, письменник повинен бути критиком. А якщо не критиком, то революціонером у житті. Проте...” [6]. Тобто, можна сказати, що натуралізм був, до певної міри, протестом проти фальші у мистецтві. Художник мав обмежитися лише показом подій, своїми враженнями і сприйняттям, оскільки він некомпетентний давати оцінку явищам, пояснювати їх сутність. Проте, поступово натуралізм вступив у період занепаду. Натуралісти постійно відходили від нагальних проблем життя, обертаючись у сфері лише інтимних переживань та вузько побутової тематики. Їх мало цікавили реальні суперечності сучасного їм суспільства. Японська інтелігенція замкнулася в собі, опинившись у полоні егоцентричних шукань одинаків. На початку 20-их років ХХ сторіччя рух *сідзенсюгі* (тобто натуралізм), що знаменував важливий етап розвитку літературної та художньої свідомості, став відходити у минуле.

Останні роки життя письменника у Токіо (1908–1912) – це період стрімкого поступу художньої майстерності та політичної свідомості, період найінтенсивнішої праці (та період створення щоденника): за цей час написано кільканадцять повістей, десятки літературно-критичних і публіцистичних статей, сотні віршів.

Японські літературознавці й читачі неодноразово задавалися питанням, чому поет вибрав саме такий шифр – запис латинськими літерами. Сам Ісікава Такубоку запевняв, що таїться від дружини. У щоденнику 7 квітня він писав: “Але чому ж я вирішив записувати щоденник латиницею? Навіщо? Я кохаю свою дружину. І саме тому, що я кохаю її, я не хочу, щоб вона читала мій щоденник. Ні, це брехня! Правда, що кохаю, й правда, що не хочу, щоб вона читала, – проте ці дві правди ніяк не пов’язані” [6]. Напевно, найближче за всіх до істини дійшов біограф поета, японський дослідник Йонедо Тосіакі, котрий писав, що латиниця була необхідна для відсторонення ідеї, вона протистояла існуючому способу думок. Письменник був літератором та прагнув реформувати, удосконалити японську мову. Одним із таких способів Ісікава Такубоку обрав розповсюдження латиниці. Він розробив

систему транслітерації іншомовних слів, зокрема англійських, за допомогою латинської абетки. Таким чином, Такубоку створив особливий світ. Формою викладу думок став саме щоденник, це давало можливість писати відверто про потаємне, правдиво описувати події та чесно викладати думки, до того ж, робити це у довільному стилі. І саме завдяки правдивості описання подій та життя молодій людині – представника класу інтелігенції початку ХХ сторіччя, завдяки простому стилю письма та щирості, які вражають читача, “Щоденник, написаний латиницею” набув популярності серед японських літературознавців.

Уже на перших сторінках “Щоденника, написаного латиницею” озвучено проблему бідності, думки автора лише про те, як вижити на ту мізерну зарплатню, що він отримує у видавництві. Так, 7 квітня Такубоку записав: “У мене в гаманці одна купюра в п’ять ен, залишок тих грошей, що я зайняв у видавництва наперед. Весь ранок я лише про це й думав, а що ж поробиш. Мої думки, напевно, схожі на почуття людей з грішми, коли вони раптом їх втрачають” [6]. У Такубоку є також вірші де він переживає теж саме. Один із них входить до збірки “Жменя піску”:

“Найголовніше – гроші?” –

*Я зареготав,
але через хвилину
знову гостро
потребу в них відчув.*

(переклад Генадія Туркова [5])

Для письменника була обтяжливою його щоденна рутинна робота коректором, праця за копійки. Зарплата не дозволяла Такубоку викликати до себе родину, за якою він сумував. Він сам заледве міг існувати в столиці на такі гроші. У щоденнику 7 квітня Такубоку записав: “Ось уже й рік, як я в Токіо!... Проте до цього часу нічого не зробив, щоб перевезти сюди сім’ю! Віднедавна ця думка по кілька разів на день турбує мене...” [6]. Такубоку був змушений до кінця життя бідувати. Утримування сім’ї з п’яти осіб було дуже тяжким тягарем, котрий під кінець життя підірвав сили митця та призвів до передчасної смерті.

Того ж дня автор додає: «“Весна!” – подумав я. Й думками поплинув до дружини та маленької Кьоко. Я говорив собі, що до квітня обов’язково викличу їх сюди. Але не викликав» [6].

Такубоку постійно відчував свою самотність у великому міс-

ті, смуток, його мучили похмурі думки про нікчемність свого життя, про постійну набридливу рутину. Він вважав, що людина нічого хорошого, видатного собою не являє. Наприкінці запису того ж дня говориться: “Я самотньо лежав посеред сплячого міста, рахував зітхання тихої весняної ночі та відчував, наскільки нікчемним та похмурим є моє життя тут, у тісній, на три з половиною татамі, кімнатці. І що я таке – самотній, в тісній кімнатці, скутий незрозумілою втомою? Останнє відкриття людства – це те, що людина не є нічим дивовижним!” [6]. У цих рядках ясно проявилось відчуття порожнечі людського існування, яке Такубоку часто переслідувало, коли він жив далеко від родини. Можна припустити, що це відчуття самотності та нікчемності життя було породжене розумінням марності людських сподівань мати кращу долю у світі, що наповнений несправедливістю та насиллям.

Трагізм пронизує і поетичну творчість Ісікави Такубоку – трагізм і любов до людини, природи. Самота крижаним кільцем стискає серце поета. Зі збірки “Жменя піску”:

*Печаль –
це осінній вітер!
Нечасто я плачу,
але зараз-от
сльози рясні.*

(переклад Генадія Туркова [5])

Однак, Такубоку невластиво було постійно перебувати у похмурому настрої. У “Щоденнику, написаному латиницею” Такубоку немає рядків, що написані з якоюсь злобою, де відчувалась би лють. Сам Такубоку говорив про себе, що, можливо, він м’яка людина. Іноді він сміявся над труднощами. У щоденнику 8 квітня він записав: “Адже у таких випадках я лише мовчки сміявся. Й жодного разу не сердився. Чи не тому, що за своєю природою я безпечна людина?” [6].

У “Щоденнику, написаному латиницею” згадується друг Такубоку на ім’я Кіндаїті Кьоске. Він був ученим, займався дослідженнями народу айнів. Про нього автор відгукується як про людину чисту, м’яку, чуттєву та спокійну. Та, в той же час, Кіндаїті був слабким, дещо жіночним. Такубоку записав у щоденнику 8 квітня: “Кіндаїті є ревнивою та слабкою людиною. Це безсумнівно. Людська природа подвійна, у цьому нема сумнівів.

Мій товариш – спокійна, чиста, чуттєва людина, проте одночасно й хворобливо ревнива, слабка, дещо самозакохана, жіночна” [6].

Отже, Ісікава Такубоку був активним літературним діячем та громадянином. Він одразу реагував на всі суспільні проблеми, висловлював свою позицію, свій погляд щодо них у літературно-критичних статтях, відверто висловлювався у щоденниках. Проте, ця активність Такубоку виявлялася лише словесно. Але стосовно власного життя, сім'ї, Такубоку займав пасивну позицію, був неспроможний відстояти свої права на суспільні блага, тобто особисто для себе нічого не міг зробити.

Таким чином, можемо підсумувати, що в “Щоденнику, написаному латиницею” Ісікава Такубоку панують настрої пасивного відношення до життя, які властиві людині, що розчарувалася, змирилася зі своєю долею та, можливо, нездатна опиратися. Можна сказати зі щоденника, що Такубоку був людиною чесною, спокійною, проте незадоволеною життям і, напевне, безвольною та нездатною до рішучої, активної боротьби за забезпечення хорошого майбутнього, стабільності не лише для себе, але й для своєї сім'ї. Він був особистістю, яка залишалася пасивною перед тяжким гнітом навколишньої дійсності. Такубоку ніби чекав, доки над ним “розсіються хмари”, пройде час невдач та неприсмностей.

У щоденнику також відчувається скорбота людини, яка втратила ідеали, бажання діяти, боротися, творити.

¹ Псевдонім у японській мові замінює разом і прізвище й ім'я. Але досить часто за традицією перед псевдонімом ставиться ще й прізвище.

² Буквально 啄木 – “клюйдереву”.

³ 東海の

小島の磯の

白砂に

われ泣きぬれて

蟹とたはむる

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорьева Т. П. Японская литература. Исследования и материалы. Москва: Восточная литература.
2. Гришина В. А. Исикава Такубоку – критик и публицист. Москва: Издательство МГУ.

-
3. *Долин А. А. Новая японская поэзия.* Москва: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990.
  4. *Исикава Такубоку. Дневник, написанный латиницей.* Перевод с японского и комментарий Е. М. Дьяконовой // Восток – Запад. Исследования. Переводы. Публикации. Выпуск четвертый. Москва: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1989.
  5. *Ісікава Такубоку. Лірика* / Переклад з японської та передмова Генадія Туркова. – Київ: Видавництво художньої літератури “Дніпро”, 1984.
  6. *Ісікава Такубоку. Щоденник, написаний латиницею* // http://www.page.sannet.ne.jp/yu_iwata/romaji19090407.html#A190947.